

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א

שנאמר בשי"ה"ק

'ובמושב לצים לא ישב'

היה לדבר אז דברים שמועילים, דברים שנשאר מהם לנצח. יש כאלה שמוספיקים בזמן הזה לחזור על כמה דפי גמ', אפשר לשמוע שיעורים קצרים וכדו', הזמן קצר והמלאכה מרובה...

ונחזור על הגמ' ביומא (לה:), תנו רבנן עני ועשיר ורשע באין לדין, רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר נאה הייתי וטרוד ביצרי. אומרים לו כלום נאה היית מיוסף אמרו עליו על יוסף הצדיק בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה לעולם הבא נמצא, יוסף מחייב את הרשעים. עכ"ל.

וצ"ב, וכי מה תשובה היא זו בעולם האמת דלא עסקתי בתורה מפני שטרוד הייתי ביצרי, הייתי עסוק בלעשות עבירות.

אך הבי' הוא, דאכן זוהי אינה תשובה, אך בעולם האמת אדם כ"כ יתבייש לומר דסתם לא עשיתי כלום, פטפטי או ישנתי, וכבר האדם יותר יתכבד לומר ד'טרוד הייתי ביצרי'.

ואפילו אחד שעסק בגניבה, עובד בלילה כפשוטו, אבל לכה"פ הוא עשה משהו, הוא עבד להשיג כסף למחייתו, ואפ"י שזה בושה וחרפה, אדם יותר יצליח להגיד למעלה שבכך הוא עסק מאשר להגיד שסתם הוא לא עשה כלום.

שם. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה ביניהם שנאמר או נדברו יראי

ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולהושבי שמו.

יש להתבונן בדברי המשנה, דהלא הקב"ה מלוא כל הארץ כבודו, וא"כ מה המכוון בהא דהשכינה נמצאת שם יותר מאשר בכל מקום, והבי' הוא דאכן הבורא ית' נמצא בכל מקום, (ואין מקום פנוי מאיתו ית', דהוא הכל, ואכמ"ל), אך היכן השכינה שורה - זהו במקום הקביעות היכן שיש שני יראי ה' שיושבין ויש ביניהם דברי תורה.

הגרא"מ שך זצ"ל הספיד את הסטייפלר בשלושים שלו בישיבה, ובתוה"ד כאשר הוא רצה להגדיר מי היה הסטייפלר, הוא סיפר, שכשהוא התגורר בביתו הקודם, היה פעם שהוא למד בביתו והתקשה בסוגיא בערלה (יעו"י על ענין זה באמת באבי עזרי), ואז הוא ראה שלמטה הולך הסטייפלר, וירד להקשות לפניו את הקו', וכאשר הוא ניגש אליו אז הוא ראה שפיו ממלמל בתורה, לחזור על תלמודו, רואים כאן כמה כל כולו היה תורה, שאפ"י כשהוא ברחוב בדרכו לאיזה מקום "ובלכתך בדרך" הוא לומד (אנחנו ראינו את השקיעות הזו ג"כ אצל מרן הרב שך).

פ"ג מ"ג. שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים, שנאמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום.

'כאילו אכלו מזבחי מתים'

יעוין בגמ' במכות (י): דאמרינן: "מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו וכו', מן הכתובים דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן".

פ"ג מ"ב. שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמר ובמושב לצים לא ישב.

'אם ללצים הוא יליץ'

פ"י רבינו יונה, דיש לץ המדבר לשון הרע על חברו להכלימו ולבזותו בין אנשים, וגם מתגאה ואין אדם נחשב לפניו לכלום. אבל הכתוב שאמר "ובמושב לצים לא ישב" לא דבר מן הליצינים שאמרנו... אלא מושב לצים קרא הפך ממה שכתוב אחריו "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יגהה יומם ולילה". על העושים ישיבה של קבע על דעת לדבר

בדברי הבאי ובוטלין מדברי תורה שפורקין עולה מעליה כי אם בשעה שאין להם עסק מלאכה. גם לא צריכין לדבר בענייניהם וקובעין מושב לדברים בטלים הרי זה נקרא מושב לצים ולענין בטול תורה נאמר הדבר הזה. עכ"ד.

הפס' אומר "אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן", לעניו הקב"ה עושה שיהיה לו קל להסתדר בין האנשים, והדברים צ"ב, דהרי מעלתו של העניו היא דוקא דכאשר מחרפים אותו הוא אינו משיב ועונה אלא מחריש ויושב דומם, אבל אם יש לו חן בעיני הכל אז קל מאוד להיות עניו, והבי' הוא, דמכיון שהוא באמת עניו אז הקב"ה עוזר לו להמשיך שיהיה לו קל, מכיון שהוא התחיל. אבל "אם ללצים הוא יליץ" מי שבחר בדרך של להיות 'לץ' בזה הקב"ה לא עוזר לו, ואם רצונו בכך - שהוא יעשה את זה לבדו.

הגר"א במשלי אומר, יש את מצות תלמוד תורה שזהו הדבר הכי גדול שיש ומי שבחר בדרך הזו נותנים לו רוח ממרום לעסוק בתורה עוד ועוד, אבל כנגד זה יש את ההיפך והוא הליצינות, שגם בזה יש רוח ממרום שמי שבחר בדרך הזו ממשיך על עצמו שימשיך ויתבטל ויתלוצץ עוד ועוד, כי בעצם לא אמור היה להיות לאדם כ"כ הרבה דברים בטלים לדבר עד שאפ"י לאחר כמה שעה ושתיים עדיין הוא אינו מפסיק לפטפט, מצד הטבע זה כבר היה נגמר, אלא שיש רוח ממרום עליו שכיון שבחר בזה יש לו את הכח להמשיך בזה עוד ועוד.

ואמר לי פעם אבי הגר"פ זצוק"ל (איני יודע אם הוא שמע את זה או ראה את זה כתוב או שהוא אמר את זה), הגמ' בסוכה דף כא: אומרת, "מנין שאפילו שיחת תלמידי חכמים צריכה לימוד שנאמר ועלהו לא יבול", ואילו הגי' בגמ' בע"ז דף י"ט היא 'צריכה תלמוד', אז לפי הגי' בגמ' בסוכה יש לבאר דהשיחה של ת"ח מה היא - שצריך ללמוד. שיחת ת"ח היא 'צריך לימוד'...

צריך להבין מה זה בעצם לץ, ומה מביא אותו לעשות כמעשיו אלו, "לץ" זהו מי שלא אכפת לו מהחיים שלו, הוא מבזבז את הזמן, והזמן אינו חשוב בעיניו, אין לו מטרה בחיים ולא בוער מאומה, וכאשר יש לו כמה שעות פנויות הוא מעביר אותם בפטפוטים בעלמא.

יושבים להם שני אנשים בספסל האוטובוס ועליהם לנסוע כך שלושת רבעי שעה, וודאי זוהי אינה סיבה שעליהם לשוחח זה עם זה, אך הם מחליטים שודאי עליהם לשוחח קצת, והם מדברים על קרוב פלוני, וקרוב אלמוני וכו', מזג האוויר בשבוע הקרוב..., וכיו"ב, והמתבונן יתמה, מה יצא מזה?, נשרף לך שלושת רבעי שעה, ולא נשאר ממנה שום דבר, הרי בין כה יש כעת את הזמן שעליכם לשהות ביחד, אפשר

קושיא בענייני חנוכה

דין ספק בימי החנוכה

(כפי שנשלח לקונטרס 'הדורות' שעי' 'תורה רילה')

יל"ע באדם שמסופק אימת מתחיל ימי החנוכה אם היום או מחר, האם נימא שידליק תשעה ימים כדי שממ"נ יקיים, או דספיקא דרבנן לקולא וידליק רק ז' ימים, ולא ידליק לא ביום הראשון של הספק ולא ביום האחרון שמסתפק.

ושורש הספק בזה, שכבר נודע דברי הר"ן בספק הסיבה של ד' כוסות שצריך להסב בכל הארבע כוסות הגם דספיקא דרבנן לקולא דכיון דממ"נ הרי צריך לעשות שתיה בהסיבה ואם לא יעשה כלום הרי ודאי לא יצא י"ח, וא"כ ה"נ הרי ממ"נ הוא צריך להדליק שמונה ימים, אבל מאידך יש לדון דאינו דומה, דהנידון הוא האם כל ח' ימי החנוכה הוא חיוב אחד להדליק ח' ימים או שכל יום הוא חיוב בפנ"ע (ומשהחיינו אין ראייה כמובן) ואי נימא דהוא חיוב בפנ"ע אולי אין כאן טענת ממ"נ, וכדמוכח מהר"ן לגבי ספק מוקפין במגילה דאין ממ"נ.

האוכל טעים והוא רוצה לישון כי השינה מענגת אותו וכו', ובאמת לא מצינו על כך איסור מפורש בתורה, אבל פשוט שאם כן האדם מחטיא את כל מטרת חייו ואין שום הבדל בינו לסוס ופרד, מלבד שהוא מהלך על שתיים והם על ארבע.

ניתן לראות בני אדם מפטפטים עם חבריהם במשך שעות, מעסיקים בהבליהם את מוחם וליבם ונושאים ונותנים בדברים כאילו זהו הדבר החשוב ביותר, אולם כשתשאלם במה עסקו תגלה שאין כאן אלא 'מושב לצים' - שריפת זמן בעלמא על לא דבר, בלי שייצא להם מאומה ממה שדיברו. בדרך כלל האדם עצמו אינו זוכר על מה הוא דיבר, וגם אם זוכר הוא - מוטב לו אילו לא יפרש את שיחתו...

וזו התביעה הגדולה מן האדם: הרי ניתנו לך חיים בשביל לנצל אותם, לעשות איתם משהו ולהועיל לכלל או לפרט, ואילו אתה לוקח את הדבר היקר ביותר ומשחית אותו על כלום, על ריק, על פטפוטים חסרי תועלת שלא תרוויח מהם מאומה. וכי אתה מה הנאה יש לך?

מסופר על הגה"צ רבי ירוחם ממיר שפעם עמד בחלון ביתו, הצביע לעבר הרחוב העמוס ואמר - 'הנה בית קברות'. סובביו לא הבינו והתפלאו בקול, היכן יש כאן בית קברות, הלא אין כאן אלא רחוב בעלמא. אך ר' ירוחם בשלו - 'אני רואה כאן בית קברות', וביאר כוונתו: כאשר מביטים על העוברים ושבבים רואים כמה אנשים קברו את עצמם בעודם בחייהם, פלוני יכל לצמוח אדם גדול בתורה וביראה, אלמוני יכל לנצל את כשרונותיו לעשיית חסד וכן הלאה וכן הלאה, ואילו כל אחד כאן פונה לעיסוקיו בהבלי עולם ואינו מתבונן כיצד יוכל לפתח את הכוחות שיש בו לתועלת אמיתית, לחיי נצח.

ומעתה מובן היטב שזוהי החומרה הגדולה המתבארת לנו מלשון המשנה, 'שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים', ללמדך, שכאשר נאספים יחדיו קבוצת בני אדם ומקדישים את זמנם על לא דבר, לאכול ולשתות כבהמות וכחיות בלי למצוא שום ממשות וטעם בכילוי חייהם, אין הבדל בין זה לבין פניה אל האלילים, ואין לך הגדרה אחרת מאשר 'זבחי מתים' ו'קיא צואה' - לכולת את הזמן על כלום, על דברים שאין בהם שום ממש, גם אם לו יצוייר ואין בהם חסרון מצד עצמם.

ויש להבין, דבשלמא כלפי 'לענוים יתן חן' אתי שפיר היכי חזינו דבדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, דכיון שהאדם הוא שפל בעיניו ולא מגביה את עצמו לעומת אחרים, הקב"ה נותן את חינו בעיני הבריות וכך עוזר לו לחיות בשלום בלי צורך להתגאות (וכפי שאנו רואים בעינינו, שמי שאהוב על דעת הקהל אין לו צורך להחשיב עצמו בעצמו...), אך כיצד מתפרש הענין מן המילים 'אם ללצים הוא יליץ', דלכאוף אף אם האדם מתלוצץ מה יגביר בקרבו את מידת הליצנות אם משמים יתנהגו איתו גם כן באותה מידה.

וביאור הדבר, ש'ליצנות' פירושה 'לזול', והיינו שהאדם אינו מחשיב שום דבר לענין בעל ערך ורגיל לעשות מכל דבר לעג וקלס, וממילא כיון שהוא נוהג בדרך כזו של חוסר רצינות, מבלי לתת משמעות לערכים, אף משמים מניחים אותו לחיות בדרך כזו של 'ליצנות' - כלומר בצורת חיים ריקנית וחסרת תועלת, בלי לתת לו לממש את המטרה שעבורה הוא חי ולהוציא לפועל את התכלית ממעשיו.

מעתה, 'ליצנות' אינה כוללת דוקא ענינים של שחוק וקלות ראש, אלא כל מהלך חיים ששוטף וזורם כסוס, בלי שהאדם ינסה לעצור על עומדו ולהוציא תוכן מן הדברים שאותם הוא עושה.

כאשר נתבונן נגלה שכל עניני הגוף הם בעצם דברים חסרי משמעות, אם עושים אותם בצורתם הפשוטה. וכי מה תועלת יש לו לאדם להכניס אוכל לתוך מעיו? אם מצד הנאת גרונו, הלא התענוג חולף ועובר באותו רגע של חיכוך המאכל עם החיך, ואם מצד הנאת מעיו, כל עוד אין הדבר נוגע לסכנת נפשות אין שום חסרון לאדם אם יישאר רעב, מלבד ההרגשה שבתוכו, אם מצד האוכל עצמו - אדרבה ואדרבה, הוא נמאס ונתעבד למון אותו שלב של לעיסה מלאכול את המאכל אחרי שהוא נכנס למעיו...

גם שינה אינה מביאה לאדם שום תועלת ממשית מלבד הנאת אותו רגע והסרת העייפות שהיתה לו עד הנה. לאחר שיקץ מהשינה יתעייף שוב, לאחר מכן ירצה לחזור לישון, ולאחר מכן שוב וחוזר חלילה במשך כל חייו, ובדרך כלל הוא אינו משיג כלום מהשינה בעצמותה.

הן אמנם שהאדם יכול לעשות את עצמו כבהמה ולהפוך את תענוגי הגוף לדברים 'קדושים' ובעלי ערך מצד עצמם, הוא רוצה לאכול כי

חוב עמל התורה בכל מצב

בשנותי האחרונות בישיבה בפוניבז' מקומי בביהמ"ד היה מקדימה, ובסמוך ממש היה מקומו של מרן הרב שך. ביום שלישי אה"צ הוא היה מוסר שיעור כללי, ולפני השיעור הוא היה הולך בביהמ"ד קדימה ואחורה, כך הוא היה מכין את השיעור ("א"ל היה לדבר איתו אז), והיה שם עמוד של הבנין מהתקרה לריצפה, ובאופן קבוע כמעט מדי שבוע היה קורה שהוא היה נתקל בעמוד בהילוכו, והיה מבקש 'סליחה' מהעמוד, הוא אפילו לא ראה ממי הוא מבקש, 'סליחה', והמשיך בלימוד. השקיעות שלו היתה נוראה.

הזכרנו בעבר, בשלהי תקופתי בישיבה נשארנו רק שני בחורים בועד, אני ועוד אחד. וכנראה הרב שך דאג שאולי במצב כזה יהיה קצת רפיון, אז הוא חיב אותי להגיד לו פעמיים ביום קושיא על מה שלומדים (בלי שהלכתי להיוועץ איתו), ולהגיד לרב שך קושיא לא היה שייך למרוח איזה משהו... בסוף זמן חורף יבמות - ביום האחרון של הזמן היה האירוסין שלי, ולכן חשבתי לעצמי שהרי כבר נגמר הזמן, ובערב אני מתארס, אז ודאי שלא אצטרך היום לומר לו קו', אמנם, הרב שך קרא לי לאחר מנחה ואמר לי "היום תיגש אלי לדבר בלימוד", האמת שמעט כעסתי בליבי, אמרתי לו, "רה"י יודע שהיום אני מתארס... אך הוא רק ענה "כן"... הלכתי לפנימייה לחברותא שלי, הוא כבר עסק באריות המזודה, סיפרתי לו מה שהיה והחלטנו שחייבים למצוא איזו קושיא... נכנסנו לביהמ"ד ולמדנו עד שהיתה קושיא טובה. הלכתי לרב שך, אך מיד כשהוא ראה אותי אמר לי 'לך לשלום!!', אז הבנתי, שהוא רק רצה ללמד אותי שאף פעם אין פטור, תהיה הטירדה מה שתהיה, ערב אירוסין וסוף זמן - צריך ללמוד בכל מצב.

יסוד הדברים הוא שחוב לימוד התורה אין בו תנאי של 'מצב טוב' וזמן טוב. צריך להתרגל ללמוד, ללמוד בכל מצב, יש זמן, אין זמן, יש חברותא, אין חברותא, יש חשק, אין חשק - לפני הכל צריך ללמוד. וכפי שלא יתכן שלא יהיה חשק להתפלל שחרית' או 'אין זמן להתפלל', אף אחד לא יאמר דבר כזה, כי אם חייבים להתפלל אז אין תירוצים. לא צריך זמן ולא צריך חשק, חייבים להתפלל אז מתפללים. אם כן תורתנו הק' חייבים לשקוד בלימודה כל היום, לא יועילו תירוצים, בכל מצב מוכרחים ללמוד. ורק אם נרגיל את עצמנו ללמוד בכל מצב, או לכה"פ להיות מונחים בלימוד תמיד, רק זה יגרום לנו לזכור את הלימוד, ושיהיה חשק בלימוד, ולדעת את התורה כולה בעוז"ה.

בגמ' (מגילה ג' ע"א) אי' שבזמן מלחמת יריחו פגש המלאך את יהושע בלילה וחרבו שלופה בידו ואמר לו "עתה באתי" דהיינו על דברי תורה, ופי' בתוס' שם דהיינו משום דעל התורה כתב "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", - מיד "וילן יהושע בלילה הוא" שלן בעומקה של הלכה. והקשה הרב מפוניבז' למה המלאך נקט דוקא לשון 'עתה' ולא אחד משאר הלשונות שיש על התורה.

ותירץ, שרצה המלאך לומר ליהושע - מהי הדרך לעמול בתורה בכל מצב, גם בשעת מלחמה - **אם התורה תהיה "שירה", השירה אינה נפסקת לעולם.** כפי שבהפסקות שבתוך הקרב נוהגים להוציא את הגיטרה - את שירת התורה א"א להפסיק. זוהי הדרך להגיע לעמל התורה גם כשקשה וגם כשכפוחות הולך, לדעת שהתורה היא חיינו ובה נהגה יומם ולילה. מפורסם המעשה במרן הגר"ז זצ"ל, שפעם בברית מילה לבנו הכין לו הגר"ז כלי עם מים חמים לרחוץ את פניו, ולאחמ"כ יצא ועמד כך בכותנתו. והנה מרן הגר"ח בא לפניו ושאל לו שאלה עמוקה ברמב"ם. הרב ז"ל עיין והשיב מה שהשיב, והגר"ח חזר ושאל לו משך שעה ארוכה. והרב עמד כך בכותנתו ע"י הכלי עם המים, עד שהתחילו האורחים לבוא לברית, ועדיין הגר"ז עומד כך בכותנתו עם ספל המים בידו. אפילו חותנתו של הגר"ח הגר"ר שפירא זצ"ל שנתכבד בסנדקאות העיר לגר"ח "מה אתה רוצה ממנו, תן לו לגמור"...

והנה בדרך כלל מביאים מעשה זה להראות עד כמה נזהר מרן הגר"ז בכבוד אביו עד שלא הוריד את הספל מידו כל זמן שהגר"ח דיבר איתו ואף לא אמר לו שכבר מתחילים לבוא אורחים ואולי כדאי לדחות הדיבור לזמן אחר. אך האמת שבזה אין חידוש כלל, ברור שהגר"ז כיבד את אביו כפי ההלכה ובהידור רב כפי המפורסם ואכ"מ, אך במעשה זה יש כדי להמחיש את העמל והעיון שתבע הגר"ח מהגר"ז. מן הסתם לא היה נדרש לגר"ח לשאול דוקא באותו רגע פשוט ברמב"ם, הוא רק רצה להראות לבנו, ש**כל מצב שהאדם נתון בו, בכל רגע וזמן עליו להיות מונח בלימוד**, כי מיל שלומד רק כשנח לו ומסתדר לו - בד"כ לא נוח לו ולא מסתדר לו, צריך להתרגל לא להתנתק מהתורה בשום מצב - "אם תעזבני יום יומיים אעזובך". וכמובן ואצ"ל שאין זו הדרגה של אף אחד מאיתנו, ולא נדרש מאיתנו עד כדי כך, **וכשיש מצבי לחץ מוכרחים להרפות ולא לשבר את הגוף**, אך עלינו לראות עד היכן עמל התורה אמור להגיע.